

024 Geen axioma maar beeldend principe

Vooraf

Geen axioma maar beeldend principe is een van de twee artikelen die tegelijkertijd in het augustusnummer (1924) van *De Stijl* verschijnen; het andere artikel is *De huif naar de wind*. Het zijn de allerlaatste bijdragen van Mondriaan aan het tijdschrift *De Stijl*. De schilder heeft in totaal elf artikelen voor het tijdschrift van Van Doesburg¹ geschreven. In de periode van oktober 1917 tot augustus 1924 worden tien artikelen van hem afgedrukt, zijn elfde artikel - een in memoriam voor Theo van Doesburg - verschijnt in het laatste nummer (januari 1932)². De reden dat Mondriaan niet meer voor *De Stijl* schrijft, heeft ongetwijfeld te maken met het einde van de vriendschap tussen Piet en Theo (augustus 1924)³.

Bron

De enige bron van *Geen axioma maar beeldend principe* is de publicatie in het tijdschrift *De Stijl*⁴.

In Mondriaans nalatenschap⁵ bevinden zich wel een manuscript⁶ en een typoscript⁷, maar deze zijn in het Engels gesteld. Het manuscript is niet van Mondriaan, maar waarschijnlijk het werk van Jo Steijling⁸. Het typoscript is waarschijnlijk vervaardigd door Harry Holtzman⁹.

Op grond van de specifieke woordkeus beschouwen de tekst afkomstig van Mondriaan, maar het is - door het ontbreken van een manuscript - niet met zekerheid te zeggen of de kopij die Mondriaan aan Theo van Doesburg heeft gestuurd ook precies zo in de publicatie is afgedrukt. We beschouwen de tekst daarom als 'geautoriseerd, maar met twijfel over de redactie'.

Een publicatie is in principe voltooid.

Basistekst en leestekst

Er is slechts één bron beschikbaar van *Geen axioma maar beeldend principe*, de publicatie in het tijdschrift *De Stijl*. Deze publicatie vormt de basis voor de leestekst. Evidente drukfouten zijn in noten aangegeven.

Titel

De titel van de publicatie is ook de titel van de leestekst: *Geen axioma maar beeldend principe*.

Datering en ondertekening

Het artikel van Mondriaan is in de publicatie gedagtekend: 'Parijs, 1923.' Volgens Mondriaankenner Joop Joosten is *Geen axioma maar beeldend principe* (evenals *Moet de schilderkunst mindervaardig zijn aan de bouwkunst?*¹⁰) geschreven naar aanleiding van de tentoonstelling van de Stijl-architecten in de Galerie L'Effort Moderne (van 15 oktober tot 15 november 1923).¹¹ Rond deze tijd zal hij aan de tekst gewerkt hebben; de tekst krijgt de datering: '[oktober 1923]'¹².

De tekst is niet ondertekend, maar in de publicatie staat boven de titel: 'P. Mondrian'.

Ontstaan en publicatie

Over de aanzet tot het schrijven van *Geen axioma maar beeldend principe* valt in Mondriaans brieven aan de redacteur niets te ontdekken.

Het tijdschrift *De Stijl* maakt een 'sprong' in de datering: van jrg.6 nr.5 (1923) naar jrg.6 nr.6/7 (serie XII 1924). Door dit onregelmatig verschijnen en de 'onduidelijke' dateringen is de maand van

¹ Theo van Doesburg (1883-1931) (pseudoniem van Christian Emil Marie Küpper), Nederlands kunstenaar, schrijver en redacteur van *De Stijl*.

² Tekst 053.

³ CRII: 127.

⁴ *De Stijl* 6, 6/7, 83-85 (serie XII 1924).

⁵ Holtzman Deposit: Box 1, Folder 12.

⁶ Digital Appendix: Supplements 024-1 – No Axiom but Plastic Principle (manuscript 12a).

⁷ Digital Appendix: Supplements 024-2 – No Axiom But the Plastic (typoscript 12b).

⁸ Zie 'Overige opmerkingen' in dit commentaar.

Jo Steijling (1879-1973), vriendin van Mondriaan in Laren.

⁹ Harry Holtzman (1912-1987), Amerikaans kunstenaar, Mondriaans erfgenaam.

¹⁰ Tekst 023

¹¹ CRII: 126.

¹² Mondriaan woonde het gehele jaar 1923 in Parijs, 26 Rue du Départ.

verschijnen van *Geen axioma maar beeldend principe* niet aan te geven. Waarschijnlijk is nummer 6/7 van de zesde jaargang in augustus 1924 verschenen¹³.

Reacties van tijdgenoten

Er zijn geen reacties bekend.

Sleutelwoorden

Met een aantal kenschetsende woorden (in alfabetische volgorde) geven we aan wat er in *Geen axioma maar beeldend principe* besproken wordt. Van de zogenoemde specifieke en soms minder specifieke Mondriaan-woorden wordt een verklarende omschrijving gegeven in het 'Sleutelwoordenregister'¹⁴. De in dit register verduidelijkte sleutelwoorden zijn hieronder cursief weergegeven.

Sleutelwoorden: *abstrabeeren, (bet) betrekkelijke, evenwichtige verbouding, gelijkwaardigheid, intuïtie, levenstrategie, lyriek, Neo-Plasticisme, rechtboekigen stand, rythme, (bet) volstreekte, (bet) onveranderlijke, universeel beeldingsmiddel*

Overige opmerkingen

Het manuscript in Mondriaans nalatenschap is waarschijnlijk een vertaling van Jo Steijling. Aan Til Brugman¹⁵ heeft Mondriaan ook om een vertaling gevraagd, in een ongedateerde brief (vermoedelijk september 1924): 'Misschien hebt jij nog tijd iets te vertalen van me; b.v. 't stuk 'Geen axioma maar beeldend principe' uit de laatste Stijl lijkt me nuttig.' De vertaling in Mondriaans nalatenschap is echter niet van Til, want onderaan staat: 'Ik zal Tilly nog eens vragen.'

Schilderijen ontstaan tijdens schrijfperiode

Mondriaan heeft *Geen axioma maar beeldend principe* gedateerd '1923'. Verder zijn er geen gegevens bekend over de schrijfperiode, waarschijnlijk plaatsgevonden in september 1923. Volgens de Catalogue Raisonné heeft hij in 1923 slechts twee schilderijen vervaardigd: B149 en B150¹⁶. Hij zal tijdens de periode van het schrijven aan *Geen axioma maar beeldend principe* met één of beide schilderijen bezig geweest zijn.

¹³ Wij volgen hier: A. Ottevanger. *De Stijl overal absolute leiding'. De briefwisseling tussen Theo van Doesburg en Antony Kok*. Bussum, 2008: 453 (noot 15).

¹⁴ Digital Appendix: Documentation - Mondrian Vocabulary Explained.

¹⁵ Til Brugman (1888-1958), schrijfster en vertaalster. Vindplaats brieven aan Brugman: RKD-MCP – 21.

¹⁶ CRII: 308-309.